Тарабан Світлана Василівна,
к.держ.упр.,
начальник відділу прогнозування та зведення інформації
управління аналітики, прогнозування та зведення інформації
Департаменту економіки і міжнародних відносин
Харківської обласної державної адміністрації,
м. Харків
ORCID 0000-0003-3417-8547

УДК 35.07:338.2 **doi: 10.34213/tp.19.04.06**

ПЕРСПЕКТИВИ УПРОВАДЖЕННЯ ПІДХОДІВ РОЗУМНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ (СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ) У ПРОЦЕС СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Проаналізовано сутність підходів європейської методології "розумної спеціалізації" (смарт-спеціалізації) до процесу стратегічного планування регіонального розвитку в Україні. З'ясовано, що застосування ідеї смарт-спеціалізації визначається як ключовий компонент співпраці в рамках Європейської політики добросусідства щодо можливості використовувати європейські структурні та інвестиційні фонди. Досліджено доцільність розроблення та упровадження підходів розумної спеціалізації для України, проаналізовано поточний стан та перспективи модернізації економіки країни на інноваційних засадах.
Ключові слова: розумна спеціалізація, смарт-спеціалізація, стратегічне планування, стратегія розумної спеціалізації, регіональна стратегія, інноваційний підхід.

Постановка проблеми. У 2018 р. Уряд вдосконалив процес стратегічного планування регіонального розвитку України. Було внесено зміни до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 р. № 931 та № 932, що створило правову основу для упровадження підходів розумної спеціалізації (смарт-спеціалізації) у процес стратегічного планування регіонального розвитку в Україні, формування Державної стратегії регіонального розвитку та регіональних стратегій розвитку на засадах інноваційної спрямованості.

Зокрема, передбачено запровадження підходів європейської методології розумної спеціалізації до процесу стратегічного планування регіонального розвитку в Україні.

Результатом реалізації зазначених змін має стати підвищення ефективності стратегічного планування регіонального розвитку в Україні та управління інноваційними процесами в регіонах; розвиток інновацій у певних галузях економіки; зростання рівня інноваційної й інвестиційної активності регіонів та їхньої інвестиційної привабливості.

Для України упровадження моделі смарт-спеціалізації є вкрай актуальним завданням, оскільки саме на її засадах можливо розблокувати наявний регіональний потенціал для структурних і технологічних змін, а також модернізації економіки на інноваційних засадах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепція "розумної спеціалізації" (smart specialization) була запропонована Європейською Комісією (далі – ЄК) у 2008 р. економістами Д. Фореєм, П. Давідом і Б. Холлом [5].

Початкова її суть зводилася до подолання відсутності стратегічного розуміння інноваційного розвитку окремих держав Європейського Союзу (далі – ЄС),

© Тарабан С. В., 2019

що супроводжується дублюванням наукових досліджень з одного питання. Згодом дана концепція почала розвиватися не тільки щодо формування та розкриття інноваційного потенціалу регіонів, а й загалом соціально-економічного розвитку на основі виявлення перспективних спеціалізацій регіонального розвитку.

Крім ЄК, також незалежні інститути й міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй із промислового розвитку (ЮНІДО), Світовий банк і Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) займаються поширенням розуміння та практичним втіленням смарт-спеціалізації як стратегічного підходу [6; 8]. При цьому практика його використання свідчить, що найбільш ефективним є поєднання стратегії розумної спеціалізації з політикою кластеризації економіки країн – членів ЄС [4].

У звіті ОЕСР 2013 р. Innovation-driven Growth in Regions: The Role of Smart Specialisation [7] проаналізовано практику упровадження концепції розумної спеціалізації низкою країн світу, серед яких, окрім країн ЄС, є також Австралія, Південна Корея, Туреччина. Зазначені теоретичні напрацювання знайшли своє втілення у проектуванні довгострокової політики ЄС через посилення акценту на розумних спеціалізаціях як важливого інструменту модернізації економічної системи.

ЄК в червні 2011 р. створила Платформу для підтримки розроблення стратегії розумної спеціалізації (S3Platform), яку покликано допомогти регіонам і державам (зокрема, країнам – сусідам ЄС), які зареєстровано на неї, у розробленні, здійсненні та оцінюванні регіональних стратегій розумної спеціалізації й допомагають представникам регіонів визначати види діяльності з високою доданою вартістю, які надають кращі шанси зміцнення їхньої конкурентоспроможності [9].

Метою статті є виявлення характеристик моделі смарт-спеціалізації задля визначення перспектив її упровадження у процес стратегічного планування регіонального розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Угода про асоціацію з ЄС передбачає, що до кінця 2025 р. Україна повинна максимально наблизити своє законодавство до законодавства ЄС та імплементувати у вітчизняне законодавство положення близько 350 директив, регламентів та рішень ЄС.

Одним із важливих напрямів реалізації положень Угоди про асоціацію з ЄС, а також економічної інтеграції із загальним ринком ЄС і забезпечення включеності в глобальні ланцюги доданої вартості є реалізація в Україні ідеї смарт-спеціалізації.

Застосування цього новітнього підходу визначається як ключовий компонент співпраці в рамках Європейської політики добросусідства щодо можливості використовувати європейські структурні та інвестиційні фонди. Виходячи з потреби долучитися до Стратегії розумних спеціалізацій (СРС) Євросоюзу, в Україні з 2016 р. здійснюється доволі активна робота з розроблення узгодженої з ЄС позиції.

Для адекватного застосування принципів смарт-спеціалізації та отримання на цій підставі позитивних результатів украй важливо правильно усвідомлювати сутність цієї інноваційної системи розумних рішень, розробленої ЄС для активізації структурних змін в економіці регіонів, формування й розвитку регіональної спроможності ефективного функціонування на найважливіших світових ринках.

Розумна спеціалізація – нова концепція регіонального розвитку, що поєднує промислову та інноваційну політику і покликана сприяти ефективному та дієвому використанню державних інвестицій за рахунок зосередження на сильних сторонах регіону, що й становлять, власне, спеціалізацію регіону [3].

Розумна спеціалізація – це виявлення унікальних функцій і активів кожної країни і регіону, підкреслення конкурентних переваг кожного регіону і зосередження уваги регіональних партнерів на баченні майбутніх досягнень. Це також означає зміцнення регіональної інноваційної системи, збільшення потоку знань і розповсюдження користі інновацій у регіональній економіці [1].

У розвинених країнах розумна спеціалізація розглядається як концептуальна модель формування не тільки інноваційної, а й соціально-економічної політики в цілому. Вона передбачає виявлення й стимулювання розвитку унікальних галузей або видів економічної діяльності, що, власне, і становлять спеціалізацію тих чи інших регіонів у рамках національної економічної системи.

Поняття розумної спеціалізації описує можливість регіону генерувати нові види діяльності шляхом виявлення пріоритетів локальної концентрації та агломерації ресурсів.

Разом із тим розумна спеціалізація передбачає чітке розуміння обмеженості ресурсів та можливостей найефективнішого застосування їх; інноваційний підхід до діяльності компаній регіону; тісна взаємодія в межах кластера "бізнес-влада-громадськість"; відкритість та гнучкість до адаптивних змін тощо.

Пошук і відбір тих сфер підприємницької діяльності, які можуть стати джерелом як регіонального, так і загальнонаціонального зростання, є досить складним завданням, проте зрозумілим залишається підхід до цих процесів – необхідно враховувати можливості входу у вже наявні ринки, потенціал розвитку галузі, наявність необхідних ресурсів та вмінь трудових ресурсів.

Вибір галузей розумної спеціалізації здійснюється консенсусом експертів, що репрезентують науку, освіту, бізнес, промисловість на регіональному рівні. При цьому проводиться різниця між процедурами визначення регіональної спеціалізації. Державі в цій концепції відведено такі функції:

1) створення умов для здійснення погоджень і вибору "розумної спеціалізації";

2) проведення моніторингу кластерного розвитку з точки зору обраної регіонами спеціалізації;

3) визначення потреб, що виникли у зв'язку з обраною спеціалізацією (наприклад, у сфері технологічної чи медичної освіти) і введення відповідних стимулів та заходів підтримки [2].

Вигоди від смарт-спеціалізації потенційно отримують усі учасники (населені пункти, регіони, держави), які становлять ланки єдиного фрагментованого ланцюжка створення вартості. Тобто немає потреби розвивати галузі- або підприємства-дублери в різних регіональних утвореннях, адже інструментом отримання зисків загальнонаціональних та інтрарегіональних є нагромадження критичної маси знань та потенціалів у різних сферах.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Смарт-спеціалізація є інноваційним інструментом ЄС для розбудови регіональної спроможності, зокрема, завдяки двом ключовим підходам – урахуванню місцевих умов та економіці знань. На практиці це пе-

редбачає виявлення конкурентних переваг та активів регіону, використання його інноваційного і наукового потенціалу.

Утім успіху в упровадженні смарт-спеціалізації можливо досягти лише за умови ефективної співпраці місцевої влади, бізнесу, наукового середовища та громадянського суспільства.

Смарт-спеціалізація в Україні – це частина зусиль ЄС у сприянні розвитку українських регіонів та допомоги в подоланні тривалого економічного спаду. На рахунку європейських країн вже понад 120 упроваджених стратегій смарт-спеціалізації. Для України перевагою такого підходу є приєднання областей до мережі регіонів ЄС, залучення інвесторів в область, збільшення кількості спільних проектів з ЄС, підтримка регіонів у процесі економічної трансформації та узгодження професійного потенціалу з ринковими вимогами.

Для упровадження в Україні смарт-спеціалізації в якості пілотних областей було обрано Харківську, Запорізьку та Одеську.

У вересні 2018 р. регіональні команди цих областей пройшли навчання та розробили дорожні карти для процесу підприємницького відкриття. З того часу проведено низку заходів із питань запровадження смарт-спеціалізації. Зокрема, 19–20 лютого 2019 р. в Харкові відбувся захід "Місія експертів. Дорожня карта процесу підприємницького відкриття для формування смарт-спеціалізацій Харківської області" за участю експертів ЄС, представників дослідного центру JRC (ЄК), Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, а також представників Харківської обласної державної адміністрації, науковців, представників ІТ-сфери та бізнесу, громадських організацій тощо. Під час проведення заходу було обговорено пріоритетні галузі смарт-спеціалізації, визначено проблеми та основні кроки упровадження смарт-спеціалізації як частини політики регіонального розвитку Харківської області.

31.10 – 01.11 2019 р. в Харкові було проведено круглий стіл з обговорення пріоритетів смарт-спеціалізації для Харківського регіону. Захід відбувся за участю експертів дослідного центру ЄК (JRC), представників Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Харківської обласної державної адміністрації, Харківської міської ради, Інституту економіки та прогнозування НАН України, кластерів, бізнес-спільноти, закладів вищої освіти Харківської області, громадськості.

Сучасні перетворення, частиною яких є й економіка Харківського регіону, вимагають конструктивного діалогу науки, бізнесу, громадськості та влади. Результатом такого об'єднання має стати спільне концептуальне бачення розвитку пріоритетних галузей регіону, які буде покладено в основу нової Стратегії регіонального розвитку Харківської області на період 2021–2027 рр. Одну зі стратегічних цілей Стратегії буде визначено на засадах смарт-спеціалізації.

За результатами проведених досліджень, аналізу, попередніх напрацювань Регіональної команди S3 та обговорень в ході круглого столу, визначено перспективні напрями розвитку регіону.

Також оновлено дорожню карту супроводження процесу підприємницького відкриття в Харківській області, визначено координаторів напрямів та терміни проведення відповідних заходів із вибору розумної спеціалізації Харківського регіону. Напрацьовані пропозиції та рекомендації буде покладено в концепцію спільного бачення розвитку Харківської області.

Наявність в областях смарт-спеціалізації допоможе ефективніше використовувати наявні ресурси, розвивати унікальні сторони та вдосконалювати систему стратегічного планування.

Розумна спеціалізація повинна стати цінним компонентом та інструментом регіонального розвитку з точки зору визначення пріоритетів регіонів та моделі управління для прийняття рішень.

Запровадження підходів європейської методології смарт-спеціалізації до процесу стратегічного планування регіонального розвитку в Україні забезпечить ідентифікацію пріоритетних сфер для інвестування на регіональному рівні шляхом визначення сильних сторін та конкурентних переваг кожного регіону в певних галузях економіки і, таким чином, підвищить ефективність використання власних та залучених фінансових ресурсів регіонів за рахунок зосередження їх на розвитку інновацій у потенційно перспективних видах економічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Бжуска Я. Розумна спеціалізація регіону. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Логістика*. 2012. № 749. С. 362–366.

2. Дунаєв І. В. Ціннісні цілі модернізації регіональної економіки крізь призму принципу "розумної спеціалізації". *Аналітика і влада*. 2014. № 9. С. 240–266.

3. Інноваційна Україна 2020: національна доп. / за заг. ред. В. М. Гейця та ін. Київ : НАН України, 2015. 336 с.

4. European Commission. National/Regional Innovation Strategies for Smart Specialisation (RIS3). Cohesion Policy 2014–2020: The new rules and legislation governing the next round of EU Cohesion Policy investment for 2014–2020 have been formally endorsed by the Council of the European Union in December 2013. 2014. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/smart_specialisation_en.pdf (дата звернення: 10.02.2019).

5. Foray D., David P.A., Hall B. Smart Specialization: The Concept. Knowledge for Growth. Prospects for Science, Technology, and Innovation. Selected papers from Research Commissioner Janez Potochnk's Expert Group. 2009. С. 20–24. URL: https://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/selected_papers_en.pdf (дата звернення: 21.02.2019).

6. Knowledge Economists Policy Brief. No.°9. 2009. URL: http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/kfg_policy_brief_no9.pdf (дата звернення: 15.04.2019).

7. OECD. Innovation-driven Growth in Regions: The Role of Smart Specialisation. 2013. URL: https://www.oecd.org/innovation/inno/smart-specialisation.pdf (дата звернення: 17.12.2018).

8. OECD. Innovation in science, technology and industry: Smart specialisation. 2015. URL: http://www.oecd.org/sti/inno/smartspecialisation.htm (дата звернення: 17.12.2018).

9. The Smart Specialisation Platform. 2015. URL: http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/home (дата звернення: 11.12.2018).

References

1. Bzhuska, Ya. (2012). Rozumna spetsializatsiya rehionu [Smart specialization of the region]. *Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika". Lohistyka, issue 749, 362–366* [in Ukrainian].

2. Dunayev, I.V. (2014). Tsinnisni tsili modernizatsiyi rehional'noyi ekonomiky kriz' pryzmu pryntsypu "rozumnoyi spetsializatsiyi". *Analityka i vlada - Analytics and power, 9, 240-266* [in Ukrainian].

3. Innovatsiyna Ukrayina 2020 [Innovative Ukraine 2020]. V.M. Heyets (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].

4. European Commission. (2014). National/Regional Innovation Strategies for Smart Specialisation (RIS3). Cohesion Policy 2014 – 2020: The new rules and legislation governing the next round of EU Cohesion Policy investment for 2014-2020 have been formally endorsed by the Council of the European Union in December 2013. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/smart_specialisation_en.pdf .

5. Foray, D., David, P.A., Hall, B. (2009). Smart Specialization: The Concept. Knowledge for Growth. Prospects for Science, Technology, and Innovation. Selected papers from Research

Commissioner Janez Potochnk's Expert Group. URL: https://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/selected_papers_en.pdf.

6. Knowledge Economists Policy Brief. No.°9. (2009). URL: http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/kfg_policy_brief_no9.pdf.

7. OECD. Innovation-driven Growth in Regions: The Role of Smart Specialisation. (2013). URL: https://www.oecd.org/innovation/inno/smart-specialisation.pdf.

8. OECD. Innovation in science, technology and industry: Smart specialisation. (2015). URL: http://www.oecd.org/sti/inno/smartspecialisation.htm.

9. The Smart Specialisation Platform. (2015). URL: http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/home.

Taraban S. V., *PhD in Public Administration, Chief of the Department for forecasting and summarizing information, Governing of analytics, forecasting and summarizing information of the Department of Economics and International Relations of the Kharkiv Regional State Administration, Kharkiv*
ORCID 0000-0003-3417-8547

PROSPECTS FOR IMPLEMENTATION OF SMART SPECIALIZATION APPROACHES IN THE PROCESS OF STRATEGIC PLANNING OF REGIONAL DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article is devoted to identifying the characteristics of the smart specialization model to determine the prospects for its implementation in the process of strategic planning of regional development in Ukraine. The analysis of the development of smart specialization in the European Union is carried out. It has been investigated that one of the important directions of implementation of the provisions of the Association Agreement with the European Union, as well as economic integration with the EU common market and ensuring inclusion in global value chains is the implementation of the idea of smart specialization in Ukraine. It is noted that it is on the basis of smart specialization it is possible to unlock the existing regional potential for structural and technological changes in Ukraine, as well as modernizing the economy on the innovative basis. It has been found that successful implementation of smart specialization is possible only with the effective cooperation of local authorities, business, scientific environment and civil society. It is noted that Kharkiv, Zaporizhia and Odesa Regions were chosen as pilot regions for implementation of smart specialization in Ukraine. Attention is focused on the fact that modern transformations, of which the economy of Kharkiv Region is a part, require a constructive dialogue between science, business, public and authorities. The result of such connection should be the joint conceptual vision of the development of priority sectors of the region, which will form the basis of the new Strategy for the regional development of Kharkiv region for the period from 2021 to 2027. One of the strategic objectives of the Strategy will be determined on the basis of smart specialization. It is noted that the introduction of approaches of the European methodology of smart specialization in the process of strategic planning of regional development in Ukraine will provide identification of priority spheres for investment at the regional level by identifying strengths and competitive advantages of each region in certain sectors of the economy and, thus, will increase the efficiency of using the own and attracted financial resources of the regions by focusing on the development of innovations in potentially promising economic activities.

Key words: smart specialization, strategic planning, smart specialization strategy, regional strategy, innovative approach.

Надійшла до редколегії 20.11.2019 р.